

adványai, a szocialisták sajtója, a fajgyűlölet ellen harcoló ellenállási csoportok sajtója, a keresztény ellenállási mozgalom sajtója, az irodalmi „Résistance” sajtója; 5. *Az ellenállási sajtó léte és kifejlődésének hatása* (Anglia – USA, Paris – Vichy); 6. *A francia Ellenállás publicistái*.

A tartalomjegyzék után 15 oldalas irodalom- és forrásjegyzék következik, melynek három összetevője a következő: 1. Személyes információk, 2. Könyvtárak és archívumok, 3. Általános irodalom. Ezt a részt a felhasznált szövegek bibliográfiája követi, melynek gazdagságát a 17 oldalas terjedelem is tanúsítja. Felsorolja a szerző ezen kívül az általa felhasznált kollaboráns lapok címét is. Majd a háború utáni irodalom jegyzéke következik, s végül a rövidítésjegyzék.

Mindez 45 oldalt vesz igénybe, s a könyv végén közölt Jegyzetek pedig – szám szerint összesen 742 jegyzet – újabb 30 oldalt.

A disszertáció szerzője magas igényű tudományos pontossággal és mély humánnumtól átítatva tárgyalja a francia ellenállás sajtóját, elemzi s bőven illusztrálja pontos idézetekkel, a lapokból vett részletekkel, konkrét adatokkal, szép, jól kivá-

lasztott facsimilékkel. Láthatjuk az *Humanité* és más ismert lapok címlapjain túl a sokkal kevésbé ismert, de nem kevésbé jelentős ellenállási lapok címlapját, a széles mozgalom különböző szervezeteinek sajtóorgánumait. Különös szeretettel emlékezik meg a szerző az irodalmi lapokról, így például a *Lettres Françaises*-en túl a Louis ARAGON irányította *Les Etoiles*-ről vagy az Editions de Minuit kiadványairól, az *Etoiles* munkatársairól (többek között ELUARD, Jean PRÉVOST, Pierre SEGHERS, Jean CASSOU, Francois MAURIAC). Ír az 1944 júniusában – a Párizs felszabadítása előtt néhány héttel még megjelent *Eternelle Revue*-ről, melyet ELUARD adott ki. Hivatkozik VERCORS-ra – a nagyszerű Minuit kiadványok álneves megteremtőjére, akinek munkája arról tanúskodik, hogy a végső harcot tollal s fegyverrel egyaránt kell megvívni, s hogy az író szükségszerűen elkötelezett. Rendkívül érdekes a könyv rövid, utolsó fejezete is, ahol az Ellenállás egy-cy kiváló publicista személyiségét mutatja be, így többek között Jacques DECOURT, Claude MORGANT (*Lettres Françaises*) és másokat.

mg.

BIBLIOGRÁFIÁK

Mitru Iboya: A Szovjetunió története. Bibliográfiai kalauz. Bp. 1967. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. 456 l.

Milyen jó szolgálatokat tehetett volna ez a roppant hasznos könyv mindazoknak, akik a Nagy Október évfordulójára tanulmány vagy cikk írására, ünnepi előadásra készültek, ha nem 1967 vége felé, hanem már 1966-ban jelenik meg. De nem panaszsza illik kezdeni beszámolómat. Fontosabb sietve megmondani, hogy ez a mű *nemcsak bibliográfiai kalauz*, hanem a Szovjetunió történetének évekre, hónapokra – s ahol kell – az utolsó félszázadra vonatkozóan – napokra felbontott kronológiája is. Az időrend kiegészül az eseményeket tükröző dokumentumok adataival, emlékező, értékelő írások repertóriumával vagy összefoglaló művek lapjaira való utalásokkal.

Egy-egy nap, esetleg 2–3 nap, vagy olykor egy hét eseményei egy-két vagy néhány tömör mondatban felhasználható formában birtokunkban van, és jelen van a forrásra lapszámmal való utalás rövidített alakja. A források pontos könyvészeti leírását külön fejezetben kapjuk. Harminc

jelentős összefoglaló munkát, dokumentumgyűjteményt (magyar eredetit és fordítást) dolgozott fel a szerkesztő. Közöttük több sokkötetes forrásgyűjteményt. Ezenkívül egy további fejezetben közli: „104 egyéb, de elemző módon fel nem tárt mű” címét, adatait, amelyek a Szovjetunió történetének tanulmányozásához felhasználhatók: gazdaságtörténeti, diplomáciatörténeti dokumentumgyűjtemények, visszaemlékezések *Lenin*-ről és főbb munkatársairól, életrajzok a forradalom, a polgárháború és az intervenciók szovjet hőseiről és az internacionalistákról, a szovjet–magyar kapcsolatokról. Két Függelék közül az első a szovjet szocialista köztársaságok földrajzi és fontosabb statisztikai adatait tartalmazza, a másik a Névmutató.

Példaadó munka megtervezésében és kivitelezésében egyaránt. Nélkülözhetetlen segédkönyve kutatóinknak, publicistáinknak és oktatóinknak. Ott a helye íróasztalunk segédkönyvei között és könyvtáraink kézikönyvtáiraiban. A bibliográfiai kalauz 1966 október elsejével zárul.

KÓHALMI BÉLA

Magyar pszichológiai irodalom 1945—1966.
Összeállította BENEDEK László. Bp. 1967.
Akadémiai Kiadó. 253 l.

Az utóbbi tíz esztendő folyamán igen fellendült hazánkban a pszichológiai munka. Lélektani folyóiratok jelennek meg, monográfiák, disszertációk látnak napvilágot. Még az ismeretterjesztő periodikák, sőt a napilapok hasábjain is sűrűn találkozunk ilyen tárgyú cikkekkkel. Bizonyos áttekintést nyújtott efölött a terjedelmes anyag fölött a *Pszichológiai Tanulmányok* kilenc kötetében közölt bibliográfia. Ezt a jelen munka is felhasználta. Az ott adott anyagot azonban BENEDEK László jelentősen kiegészítette, annyira, hogy a 2717 cím 6000-re növekedett.

Az összeállításban — úgymond a szerző — megtalálunk „minden nyomtatásban megjelent pszichológiai tárgyú, tudományos jellegű közleményt”. Ez a megállapítás talán kissé túlságosan is magabizóan hangzik. Természetesen nem könnyű dolog a bibliográfiai teljességet megközelíteni, főleg egy annyira szétágazó tudomány területen, mint a pszichológia. De éppen e nehézségek ismeretében nem ártott volna jobban felhasználni a már meglévő gyűjtéseket, például az egész nemzeti irodalmunkat — még ha válogatással is! — áttekintő könyvészeti kiadványainkat. Ezeknek hasábjain bizony előfordulnak olyan címek, melyeket hiába keresnénk BENEDEK összeállításában. Persze az is lehet, hogy a hiányzó művek — elsősorban cikkekre gondolunk — olyan folyóiratokban jelentek meg, amelyeket az összeállítás nem dolgozott fel. Ennek ellenőrzése nem áll módunkban, mert a bibliográfia sajnos nem sorolja fel azokat a folyóiratokat, amelyeknek anyagát felvette.

A bibliográfiai teljesség rovására esik az is, hogy az összeállítás elvben elzárkózik a sokszorosított munkák felvétele elől. A nem nyomdai sokszorosítás ma már annyira elterjedt és annyira tökéletesedett, hogy a nyomtatásban megjelenésnek értékmérőként való felhasználása idejét múlta. Egészen magas színvonalú „akadémiai” kiadványok jelennek meg sokszorosított formában, éspedig a nyomdászat termékeinél semmivel se hátránvosabb külsővel.

A bibliográfiai összeállítás az adatokat a „szerzők névsora szerint” csoportosítja és minden egyes tételnél feltünteteti (rövidített jelzéssel) azt a pszichológiai tudományterületet, amelyhez a tanulmány elsősorban besorolható. 12 ilyen tudományterület szerepel itt: filozófiai pszichológia, általános pszichológia, fejlődéslelektan, társadalompszichológia, pedagógiai pszichológia, munkapszichológia, művészetpszichológia,

sportpszichológia, orvosi (klinikai) pszichológia, gyógypedagógiai pszichológia, kriminálpszichológia, pszichológiatörténet. A tudományterületek lehetnek jól csoportosítottak és jelölésük lehet szemléletes, ennek ellenére azt a kutatót, aki a lélektan egy bizonyos kérdéséhez keres irodalmat, nem mentesítik az egész könyv áttanulmányozásának időtrabló feladatától. Márpedig a kutatót a legritkább esetben érdekli az, hogy egy-egy szerző mit és mennyit publikált. Inkább magát a kutatót tárgyat és annak irodalmát szeretné megismerni. És ez az, amiben segítségére kell lennünk az anyag szakok szerinti csoportosításával is. A segítségzet egyébként még hatékonyabbá tette volna, ha az összeállításba belekerülnek a külföldi szerzők magyarul megjelent művei is.

BENEDEK László egyébként értékes és hézagpótló munkát végzett. Észrevételeinkkel csak azt akartuk bizonyítani, hogy igen nagy jelentőséget tulajdonítunk a bibliográfiának, amely jelen formájában is kitűnően dokumentálja a magyar tudósok pszichológiai munkásságát és annak egyre növekvő tempóját.

T. M.

Cocks-Indestege, Elly — Glorieux, Geneviève: Belgica Typographica 1541—1600. I. Bibliotheca Regia Bruxellensis. Nieuwkoop 1968 De Graaf. XXVI, 612 l.

Németalföld nyomdászata — érteve alatta a mai Belgium és Hollandia területét — már a kezdetektől rendkívül fejlett volt, a XVI. században pedig kifejezetten a legelső köze tartozott egész Európában. A gazdag nyomdatermés rendezett áttekinthetőségét már csak a nagy mennyiség miatt sem könnyű biztosítani. Mégis ahogy a korabeli nyomdászatban, úgy a régi nyomtatványok bibliografizálásában is vezető helyet vívtak ki maguknak a németalföldiek.

Már 1874-ben megjelent M. F. A. G. CAMPBELL *Annales de la typographie néerlandaise au XV siècle* című műve, amelyben kora legigényesebb színvonalán írta le az általa ismert németalföldi őnyomtatványokat. Ezek száma az azóta megjelent tíz kiegészítéssel már kb. kétezer. Világviszonylatban is példamutató vállalkozás volt, amikor W. NIJHOFF és M. E. KRONENBERG *Nederlandsche bibliographie van 1500 tot 1540* címmel 1923-tól kezdve több sorozatban a legutóbbi időkig összesen kb. 4500 tételben az e területen a XVI. század első négy évtizedében készült nyomtatvá-

nyokat ismertették. Mind az anyaggyűjtés teljességre törekvése, mind a leírás színvonalára a legnagyobb elismerést érdemli.

Ezek a hagyományok ösztönözhatték azokat, akik abba a nagy vállalkozásba fogtak, hogy a fentiek folytatásaként regisztrálják a XVI. század utolsó hat évtizedében Németalföldön készült nyomtatványokat. Nem nehéz belátni, hogy e cél megvalósítása már csak annak méretei miatt is rendkívüli feladatot jelent. A nyomtatványok száma a XVI. században is évtizedről évtizedre szinte hatványszerűen emelkedett, így egy ilyen igen fejlett területen sok-sok ezer kiadvánnyal kell számolni. Ráadásul éppen a feldolgozott korszakban következett be e területnek máig is meglévő kettészakadása a déli Belgiumra és az északi Hollandiára. Ilyen megfontolások alapján kerülhetett sor a további bibliográfiai munka kettéosztására is.

Elsőként *Belgica Typographica* címmel a belgiumi nyomtatványok regisztrálásának közlését kezdte meg. Az eddigi bibliográfiai kiadványoktól eltérően a feltárás módszerül a katalógusok publikálását választották. Ezek sorát a brüsszeli királyi könyvtár gyűjteményében található és a mai Belgium területén 1541–1600 között nyomtatott kiadványokról készült katalógus nyitotta meg. A két szerzőnő: Elly COCKS-INDESTEGE és Geneviève GLORIEUX — mint az említett könyvtár munkatársai — kitűnő munkát végeztek, amikor egy testes kötetben nem kevesebb, mint 4982, a fenti körvonalazott kategóriába tartozó nyomtatványt ismertettek. Ezek között számunkra különösen érdekes Johannes HONTER *Cosmographia*-jának négy antwerpeni kiadása (Belg. Typ. 1482–1485).

A címléírás lényegében közel áll a modern könyveknél világszerte alkalmazott módszerhez, amelyet — tekintettel a nyomtatványok régiségére — néhány igényes szemponttal megtoldottak. Így nemcsak olyan, a könyv azonosításához értékes adat közlésére került sor, mint amilyen a szerléstükör magasságának milliméterben megadott mérete, hanem a szerzők a kötetek tartalmi kibontását is elvégezték, amikor a megjegyzésben felsorolták az összes személyt, akiknek az írása fellelhető az ismertett nyomtatványokban, vagy akiknek azok megjelentetésében szerepük volt. Így pl. Joannes GARETIUS összeállításában (Antverpiae 1563 és 1569) több száz korábban élt egyházi tekintély írásából idézett állítása bizonyítására (Belg. Typ. 1233 és 1234). Ezeknek több lapon át tartó felsorolása között szerepel PELBARTUS DE TEMESWAR is. Ez a feltáró munka

rendkívül értékes, hiszen hozzáférhetővé teszi az egyes kötetekben meghúzódo, de gyakran igen fontos részleteket is.

Az adatokban rendkívül gazdag kötet megfelelő használhatóságát számos mutatóval biztosították a szerzők. (Jellemző ezek sokrétűségére és magas színvonalára, hogy terjedelmük az egész kötet egyharmadát teszi ki.) Ezek segítségével áttekintést kap a mű használója a közreműködőkről (a katalógus szerzői betűrendje az azon belüli utalókkal feleslegessé teszi azok neveinek újabb felsorolását), a meghatározott személyek által használt mottókról, a könyvdíszek művészeiről, a térképek metszőiről, a zeneművek alkotóiról, a könyvek megjelentetőiről (nyomdász, kiadó és könyvkereskedő), valamint a nyomdahelyekről és ezen belül a nyomdákról.

A mintaszerűen elkészített katalógusról valóban csak a legnagyobb dicséret hangján lehet szólni. Problematikusabb azonban, hogy a belgiumi nyomtatványok bibliográfiai áttekintése ilyen gyűjteményi katalógusok publikálásával megoldottnak lesz-e tekinthető. Sajnálattal nélkülözi pl. a kötet használója az ismertett könyvek terjedelmének közlését, amely pedig nemcsak egy bibliográfia, de egy könyvtári katalógusnak is szerves része. A *Belgica Typographica* tervezett következő kötetei, amelyekben további — elsősorban belgiumi — gyűjtemények anyagának feltárására kerül majd sor, számos nyomtatvány esetében ismétlődésre fognak vezetni. Ezek a bibliográfiai szempontból felesleges átfedések száma több és több kötet kiadásával egyre nőni fog. Sajnos a több helyen történő kereséshez (pl. a NIJHOFF—KRONENBERG bibliográfia esetében is) a németalföldi kiadványokkal foglalkozóknak úgy látszik hozzá kell szokniuk, amelyre a legutóbbi összefoglalásáig a *Bibliotheca Belgica* sorozat nyújtott elriasztó példát. Megfontolható lett volna talán az egyszerre történő bibliográfiai feldolgozás méreteit messze meghaladó nagyságú anyag további tagolása akár terület szerint, akár időben.

Mindent összefoglalva a *Belgica Typographica* sorozat első kötetének kiállításában is reprezentatív megjelenését nagy elismeréssel és őszinte köszönettel nyugtazza az általa feltárt nyomtatványokkal foglalkozók széles köre nemcsak a közvetlenül érintett Belgiumban, hanem szerte a világon, így Magyarországon is, ahol e kiadványok számtalan példányát őrzik a különböző gyűjtemények.

BORSA GEDEON

Pálffy Miklós: Bibliographische Seltenheiten der Hallenser Ungarischen Bibliothek. — A hallei magyar könyvtár könyvészeti ritka-

ságai. Halle 1967, 124 l. (Arbeiten aus der Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt in Halle a. d. Saale. Bd. 6.)

A hallei magyar könyvtár a régi magyar könyvek legnagyobb és legértékesebb gyűjteményei közé tartozik. Az 1712 előtt megjelentekről BUCSAY Mihály adott részletes áttekintést (*Régi magyar könyvek a hallei magyar könyvtárban*. Bp. 1941, 104 l. — Ismertetése: *Magy. Könyvszle.* 1941, 298—300 l.), amelyben nem kevesebb, mint 631 könyvszettel már ismert és 123 korábban ismeretlen RMK-ról adott hírt.

BUCSAY e művéhez csatlakozik PÁLFY Miklós most megjelent munkájának első része, amelyben azt igen alaposan és gondosan kiegészíti, ill. kijavítja. A második részben ezen túlmutatva az 1712—1800 között megjelent kiadványokat, a harmadikban a gyűjtemény régi szláv nyomtatványait írja le, a negyedik részben pedig a hallei magyar könyvtárról készült írások könyvészeti jegyzékét adja. Az egyes részek között — azok eltérő szempontjai miatt — szükségszerű átfedés van. Így joggal szerepel az I.756. tétel a III.31—32. alatt is. Azonban ez a kettős feltárás nem minden esetben lett következetesen végrehajtva (pl. III.80. nem szerepel a II. részben, II.77. és 79. a III. részben).

BUCSAY számozását folytatva PÁLFY további 80 RMK I—III kategóriába tartozó nyomtatványt ír le (RMK I-ből 3, II-ből 6, III-ből 71). Ezek közül 11 esetben az RMK közölte a hallei példányt, de BUCSAY-nak nem sikerült azokat fellelnie. 22 bibliográfiailag már leírt műből talált PÁLFY egy-egy példányt a hallei gyűjteményben, 40 mű pedig korábbi bibliográfiákban egyáltalában nem szerepel. Ennek az első résznek függelékeként nem kevesebb mint 70 olyan 1677—1711 között külföldön megjelent alkalmi nyomtatványt is közöl, ahol a többnyire kis versek szerzői között magyarországi származású is van.

A magyar nyelvű nyomtatványok sorát (I. 755.) TELEGDÍ Miklósnak Bécsben 1562-ben megjelent katekizmusa nyitja meg (Sztripszky I. 1803. Egyetlen ismert példányát a bázeli egyetemi könyvtár őrzi.) Sajnos BUCSAY-nak ez az adata téves, mert a berlini magyar intézetben a megadott jelzeten csak e műnek 1884-ben SZILÁDY Áron gondozásában megjelent szövegkiadású van meg. A következő magyar nyomtatvány (I.756.) meghatározásába alighanem hiba csúszott. Rövid hallei lá-

togatásom során módomban volt megállapítani, hogy a négy nyelvű szótár két példánya egymástól eltérő szedésű (vö. III. 31—32.), de mindkettő ugyanabban a nyomdában (vö. Pálffy 22. lap 3. jegyzet), vagyis Bécsben készült. Talán nem tévedek, ha a címlap nélküli példányt az 1641-i kiadásból (RMK I.711.) valónak tartom. A hely megjelölése nélkül készült kiadványok esetében nem mindig látszik bizonyítottnak a magyarországi nyomtatás (I.758. és 761.), akárcsak néhány külföldi kiadványnál a szerző hazai származása (pl. I.770, 775, 784, 785).

Üttörőnek mondható és egyrészt PÁLFY széles látókörét, másrészt nagy szorgalmát bizonyítja a második rész, amelyben 300 nyomtatványt ír le az 1712—1800 időszakból, összevetve azokat PETRIK bibliográfiájával. (Függelékként 23 olyan nyomtatvány is szerepel, amely 1712 és 1718 között készült és a bennük fellelhető gyászversek egyik szerzője Magyarországon született.) Az 1711. év mint bibliográfiai mérföldkő kezd egyre inkább elhalványulni, és helyette az évszázadokra történő beosztás nyomul előtérbe. A retrospektív magyar nemzeti bibliográfia megjelenés előtt álló új első kötete és az ezirányú további előkészítő munka is már ebben a felfogásban készül. Így jelenleg pontosan a PÁLFY által feltárt időszaknak a PETRIK-féle bibliográfiában nem ismert magyar nyelvű, ill. magyarországi kiadványait magába foglaló pótkötetének (ún. Petrik V.) sajtó alá rendezése folyik. Mindez fokozza PÁLFY eme jegyzékének indokoltságát és fontosságát.

A hallei gyűjtemény jellegénél fogva természetesen ebben a részben is a korábbi bibliográfiákban még le nem írt művek közül a magyarországi szerzőknek külföldön megjelent munkája a legtöbb. Azonban a hazai kiadványok közül is több korábban ismeretlent közöl PÁLFY, amely értékes gyarapítást jelent a fentebb említett Petrik-pótláshoz. (Néhány tétel, pl. 137, 153, 207. azért megtalálható PETRIK bibliográfiájában.)

A korábban méltánytalanul elhanyagolt szláv könyvek fokozott feltárása ugyancsak a régi nyomtatványok bibliografizálásának egyik új és meglehetősen elterjedt jelensége. Így csak örömmel lehet üdvözölni PÁLFY összeállítását, amelyben a hallei gyűjteményből 108 szláv nyelvű művet ismertet 1488 és 1862 közöttől. Kár, hogy a többséget kitevő cseh nyelvű kiadványoknál nem a korszerű *Knihopis českých a slovenských tisků* című munka szolgált bibliográfiai bázisul. Hasznos lett volna a legújabb délszláv szakirodalom igénybevétele is (pl. a 6. tételnél: BADALIČ,

Josip: *Jugoslavica usque ad annum MDC.* 2. Aufl. Baden-Baden 1966, 78. vagy 79. szám?).

Igen becses PÁLFY munkájának negyedik része is, amelyben 51 kézirat és 38 nyomtatott forrást állít össze, amelyek a hallei magyar könyvtárral foglalkoznak. Nem világos azonban, hogy ASZTALOS Miklós munkája itt miért nem és helyette miért csak a 13. és 55. lap jegyzetében található.

A kötetet kiadós és részletes mutató teszi még használhatóbbá, amely a tulajdonnevek és az anonymák címszavainak feltárásával az ismertetett kiadványok részleteiben megbúvó adatokat is hozzáférhetővé teszi. A mintegy ezer nevet, ill. címszót tartalmazó jegyzékből azonban néha egy-egy személy (pl. FRANCKE, A. H. — III.57.), ill. város neve (pl. Prešov = Eperjes — III. 36, 37.) kiesüszott.

A lipcei nyomda tisztelőre méltó igyekezettel szedte a szokatlan magyar, ill. szláv szöveget azok valamennyi különleges betűjével. Így különösen sajnálatos néhány a magyar szemet bántó sajtóhiba (pl. mon-/lja a 88. lap jegyzetében). Nyilván a kézirat rossz olvasata vezetett ahhoz is, hogy a címléírásba néha — tipográfiai megkülönböztetés nélkül — magyarzó szavak is kerültek (pl. I. 775, II. 97.). A cirill betűk használatát a könyv több helyen mellőzi (pl. III. 6, 85.), de egy helyen (III. 69. göröggel keverve!) mégis él vele. A leírásokban a fraktúrával szedett szöveg jelölése, amely tulajdonképpen nem is elengedhetetlen, meglehetősen vastag aláhúzással történt. Ez sem nem szép, sem nem bizonyult mindig alkalmazhatónak (pl. a sorbázis alá nyúló betűk esetében). Következetlen (pl. I. 830. esetében) a kapitálchen és a verzális betűk használata stb. Ilyen és ehhez hasonló esetek miatt talán fokozottabb együttműködésre lett volna szükség a szerző és a nyomda között, amelyet feltehetően technikai akadályok korlátoztak.

Összefoglalóan megállapítható, hogy PÁLFY munkája nemcsak számtalan értékes új adattal, de újonnan feltárt kategóriáival módszertanilag is komoly lépéssel vitte előbbre a régi magyar vonatkozású nyomtatványok bibliografizálását.

BORSA GEDEON

Schmidt, Heiner: *Bibliographie zur literarischen Erziehung.* Zürich—Einsiedeln—Köln, 1967. Benziger Verlag, 820 l.

Heiner SCHMIDT válogatott bibliográfiája az iskolai és az iskolán kívüli irodalmi

neveléshez kíván segítséget nyújtani. Már ez a tény is figyelemre méltó, hiszen az ifjúság nevelése, ill. nevelhetősége a világ minden táján egyre fontosabb helyet foglal el. Témája szerint a bibliográfia elsősorban a pedagógusokat, pszichológusokat és az ifjúsággal foglalkozó szakembereket érdekelhetné. De SCHMIDT munkája a feldolgozott anyag tartalmi vonatkozásain kívül a könyvtárosok és bibliográfusok figyelmét is felkeltheti: a szerkesztés és az összeállítás hasznos és más területen is gyümölcsözőtethető módszertani megoldásokat tartalmaz.

SCHMIDT bibliográfiájának időkorét a XX. századra korlátozza: 1900-tól az anyaggyűjtés időpontjának lezárásáig, 1965-ig rendelkezésére álló anyagból válogatott. Az időbeli határok mellett gyűjtőkörét a német nyelvű szakirodalomra terjesztette ki, tehát nemcsak Németország, ill. 1945 után a két német állam területén megjelentetett művekkel foglalkozik, és nemcsak a német nyelvterületet vonta be a feldolgozás hatósugarába, hanem minden német nyelven megjelent művet is számba vett.

A bibliográfia 1300 önálló művet ill. monográfiát, továbbá 900 folyóiratról 12 500 cikket, tanulmányt dolgozott fel. Az összeállítás alapelve a jól tagolt, címszavakkal elválasztott, így könnyen áttekinthető tematikus szétbontás. SCHMIDT bibliográfiáját két részre választotta. Az első 180 lapon található az önálló művek címléírásai. E részt öt főcsoportba osztotta. A főcsoportok az összeállítás rendjében: nyelvtudomány, nyelvpedagógia, irodalomtudomány, irodalompedagógia, ifjúsággal való foglalkozás és az ifjúság irodalmi nevelése. A felsorolt főcsoportokon belül a téma jellegének megfelelően alcsoportokkal további kisebb részekre tagolta az összegyűjtött anyagot. Az egyes művek pontos címléírása után petit betűtípussal elkülönítve annotáció helyett a mű tartalomjegyzékét közölte. A csoportokba sorolt tételek egymásutánját nem a kronológia határozza meg, hanem a könnyebb áttekinthetőség elvét szem előtt tartva, a szerző neve szerinti szoros betűrendbe osztotta az egyes csoportokba tartozó címléírásokat.

A bibliográfia testesebb részét a 12 500 cikk és tanulmány feldolgozása tölti ki. Az önálló művek feltárásánál alkalmazott módszertől eltérően SCHMIDT ebben a részben nem egy logikailag felépített szakrendet alkalmaz, hanem gondosan kialakított és tipográfiailag jól tagolt címszórendszerrel. A címszavak — a hozzájuk tartozó szakirodalmi utalásokkal együtt — betűrendben követik egymást. Illusztrációként bemutatom a diákkönyvtárakkal

foglalkozó címszavak tagolását a szerző által kialakított sorrendben: Schülerbücherei [a továbbiakban Schb.] (Arbeitsbücherei); Schb. (Aufbau); Schb. (Ausland); Schb. (Ausleihe); Schb. (Berufsschule); Schb. (Bestandsaufbau); Schb. (Buchanschaffung); Schb. (DDR); Schb. (Einrichtung); Schb. (Finanzierung); Schb. (Geschichte 1900–1931); Schb. (Geschichte 1933–1945); Schb. (Gymnasium); Schb. (Klassenbücherei); Schb. (Krise); Schb. (Landschule); Schb. (Mädchenschule); Schb. (Ministerialerlass vom 9.7. 1928); Schb. (Öffentliche Bücherei); Schb. (Realschule); Schb. (Sonderschule); Schb. (Volksschule); Schb. (Werbung); Schb. im Unterricht; Schb. im Unterricht (Geschichte). E címszó tagolása érzékeltetheti a szerző aprólékos, de ugyanakkor nem elaprózó bontási koncepcióját. Mint már említettem, e címszavak után felsorolások cikkek és tanulmányok szerzőik nevének szoros betűrendjében követik egymást. A címléírások pontosak, és minthogy térben és időben széles körből származnak, a szerző nem alkalmazott semmiféle rövidítést, teljesen leírja a folyóiratok címét, évfolyamát, megjelenési helyét és évét, végül a lapszámot.

A bibliográfiát három mutató zárja. Az első a feldolgozott folyóiratok jegyzékét tartalmazza. SCHMIDT gondosan számba vette összes adatukat, de ezenkívül megfelelő jelrendszerrel eligazította a használatát az esetleges címváltozásokról, folyóiratátalakulásokról stb. is. A második a szerző és címmutató, amely a bibliográfia első részébe illesztett önálló művek mutatóját tartalmazza olyan olvasóra gondolva, aki vagy a mű szerzőjét, vagy a mű címét ismeri, de nem tudja pontosan, hogy milyen témakört ölel fel a könyv. Az utolsó a folyóiratcikkeket elrendező címszavak mutatója.

REJTŐ ISTVÁN

Breycha-Vauthier, A. C.: Die Zeitschriften der österreichischen Emigration 1934–1946. Wien 1960, Österreichische Nationalbibliothek. 28 p. (Biblos-Schriften, Bd. 26.)

A második világháború befejezése után rendre-sorra láttak és látnak napvilágot a különböző európai országokban olyan könyvészeti munkák, melyekre okvetlenül fel kell figyelniünk, mert alapkiadványokról van szó. Tematikájuk közös: a második világháború alatt megjelent földalatti, „clandestinus”, emigráns; közös összefoglaló néven ellenállási irodalomnak nevezhető publikációk. S ha a kiadványfajták különbözők is — könyvek, periodikák, kis-

nyomatványok stb. —, ha csoportosításuk más és más — például saját országban illegálisan megjelent sajtó vagy pedig emigráns, azaz csak más országokban létrehozott lapok; ha feldolgozási módjuk eltérő is — egyszerű bibliográfia vagy analitikus, értékelő, monografikus művek — közös bennük egyrészt a tartalmi alap gondolat: az antifasiszta írások összegyűjtése, másrészt a formai oldal is: e kiadványok rendszerezésének óhaja.

E kategóriába tartozik az előttük álló bibliográfia is. Előszavában dr. Josef STUMMVOLL, a könyvtár főigazgatója tömören érzékelteti a munka jelentőségét és célját. Mint írja, az idők gyakran a haza elhagyására készítették az osztrák hazafiakat, de ők mindenkor szoros kapcsolatot őriztek meg hazájukkal. Ennek a kapcsolatnak élő tanúi a fennmaradt periodikák, melyek megőrzése a nagy nyilvános könyvtárakban kiemelkedő jelentőségű. A bibliográfiában regisztrált lapok külön jelentősége az, hogy oly időszakból származnak, amikor Ausztria nevének kiejtése is tilosnak látszott. Kiemeli a nemzeti könyvtár szerepét, mely szellemi központ és összekötő kapocs a külföldi osztrákok számára.

Az előszó után a bibliográfia összeállítója, a harminc esztendőre Svájcban tartózkodó BREYCHA-VAUTHIER, a külföldi osztrákok világszövetségének egyik alapító tagja, részletesen kifejti munkája célját, módszerét.

A rendelkezésre álló összeállítás — írja —, elsősorban *könyvtári-bibliográfiai* feladatot kíván betölteni: olyan kiadványokat jegyez fel, melyek a szélesebb körök előtt ismeretlenek voltak, annak ellenére, hogy mondanivalójuk éppen a nyilvánosság szempontjából lényeges. Ezt az anyagot nagyon nehéz volt felszínre hozni, hiszen szétszórtan terjedt, sőt sok belőle el is pusztult a világháború során. Második fő célkitűzése *történelmi-politikai*: dokumentatív összefoglalni az osztrák emigráció viszonyait, célját, tevékenységét. Bár a különböző emigrációs csoportok — politikai, faji, vallási — céljai és érdekei nem voltak azonosak, a közös sors bizonyos egységet kovácsolt ki közöttük.

„Ausztria újra lesz. Ausztria feltámad s az igazság győzni fog!” — idézi az *Österreichische Post* című lap mottóját. Ez a lap 1938 karácsonyán Párizsban elsőként jelent meg az ország megszállása után. Bár az emigrációs osztrák sajtó egységes volt a megszállás igazságtalanságának kipellengérezésében és a független Ausztria megteremtéséért folytatott harcban, az utak különbözők, a politikai irányok eltérők. Ezért választotta a bibliográfia kronológikus beosztását. Kiemeli az

osztrák emigrációs sajtó gazdag művészeti-irodalmi tendenciáját. GRILLPARZER és NESTROY, HOFMANNSTHAL, ZWEIG, WILDGANS, ROTH, WERFEL, CSOKOR mindenütt megtalálható: „ők hívnak, irányítanak, összekapcsolnak” — ezt az erős művészeti és irodalmi érdeklődést otthonról vitte magával az emigráció, s ez a politikai lapok jellemzője is.

A szerző megállapítja, hogy bár ez az összeállítás eddig a legteljesebb a publikáltak közül, de még ez sem tekinthető teljesnek. További fontos feladatként tartja számon az elveszett vagy elfelejtett szellemi kincsek felkutatását.

A kis terjedelmű, de értékes bibliográfia három részre tagolódik. Az első rész időrendben sorolja fel az osztrák emigránsok által különböző külföldi országokban megjelent periodikumokat, szám szerint összesen 41 címet, a legfontosabb címle-

írás adatokkal (cím, kiadó, amennyiben a lapon fel van tüntetve, megjelenési hely, év, periódicitás, méret, lefolyóhely). A bibliográfiában feltüntetett első cím az *Arbeiter Zeitung*. Organ der österreichischen Sozialdemokratie. Brünn, Paris 1934—1938. Itt találjuk a fentebb már említett, a náci megszállás után elsőként megjelent párizsi *Die Österreichische Post* című lapot, továbbá a Prágában kiadott *Weg und Ziel*. Blätter für Theorie und Praxis der Arbeiterbewegung című havilapot. Az utolsó cím az időrendi felsorolásban: „*The Austrian Friends of Austrian Labor*. New York 1946”. — Az Egyesült Államok 12, Anglia 9, Franciaország 8, Csehszlovákia 3, Svájc 3, Argentína 2, Belgium 2, Kanada 2, Svédország 2, Uruguay 1 osztrák lappal szerepel. A könyvet cím szerinti mutató zárja.

MARKOVITS GYÖRGYI

TARTALOM

<i>Varga Sándor</i> : A Szabad Szó című hetilap könyves-akciói 1939—1943 — Die Buchaktionen des Wochenblattes „Szabad Szó“ (Freies Wort)	305
<i>Sonnevend Péter</i> : Fejezetek a Cserépfalvi Könyvkiadó Vállalat történetéből — Kapitel aus der Geschichte des Cserépfalvi-Buchverlages	321
<i>Soltész, Elisabeth</i> : Zur Herkunft des Corvin-Graduals und zur Ikonographie seiner Miniaturen	334
Blücher, Gebhard : Bestimmung der Auflagehöhe von Kronstädter Drucken des 16. Jahrhunderts mit Hilfe der Wasserzeichen	343

K Ö Z L E M É N Y E K

<i>Dezsényi Béla</i> : Szacs vay Sándor utolsó évei	351
<i>Nizsalovszky Endre</i> : Reformkori kritikai irodalmunkhoz	357
<i>Kovács Magda</i> : A külföldi lapok Magyarországon. (Néhány cenzúrai eset tükrében 1845—48 között.)	360
<i>Gál István</i> : Az Apponyi-gyűjtemény londoni kezdetei	362
<i>Kozocsa Sándor</i> : Madách Imre javításai „Az ember tragédiája” első kiadásában ...	366
<i>Terbe Lajos</i> : Ligeti Károly „Végrendeletem” c. verse kiadásainak és fordításainak történetéhez	373
<i>Markovits Györgyi</i> : A „Névtelen Jegyző” c. folyóiratról (1932)	376

FIGYELŐ

<i>Kőhalmi Béla—Fukász György</i> : Mátrai László hatvan éves	383
<i>Pusztai Jánosné</i> : Denisz'ev, Vitalij Nikolaevics	385
<i>Holl Béla</i> : Gebhard Blücher (1934—1968)	386
<i>Dezsényi Béla</i> : A társadalmi tudományok új módszerrel gyűjtött forrásainak első Magyarországon megjelent gyűjteménye	386
<i>Csapodi Csaba</i> : Az ETO újabb magyar irodalmáról	388
<i>Székely Artur</i> : A tipográfia és a szedéstechnika is változik	392
<i>Holl Béla</i> : Gutenberg-emlékkiállítás Esztergomban	396

S Z E M L E

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának évkönyvei (Ism. <i>Vértessy Miklós</i>)	397
Dér Ferenc: Sajtójogi ismeretek (Ism. <i>Takács József</i>)	398
Veszprém megye irodalmi hagyományai (Ism. <i>V. Busa Margit</i>)	399
Beiträge zur Methodik der Wissenschaftsgeschichte (Ism. <i>Bugyi Balázs</i>)	400
Freiberg, R.: Die Presse der französischen Resistance (Ism. <i>mgy</i>)	401

BIBLIOGRÁFIÁK

<i>Mitru Ibolya</i> : A Szovjetunió története (Ism. <i>Kőhalmi Béla</i>)	402
Magyar pszichológiai irodalom 1945—1966 (Ism. <i>T. M.</i>)	403
Cocks-Indestege, E.—Glorieux, G.: Belgica Typographica I. (Ism. <i>Borsa Gedeon</i>)	403
<i>Pálfy Miklós</i> : Bibliographische Seltenheiten der Hallenser Ungarischen Bibliothek (Ism. <i>Borsa Gedeon</i>)	405
<i>Schmidt, H.</i> : Bibliographie zur literarischen Erziehung (Ism. <i>Rejtő István</i>)	406
<i>Breycha-Vauthier, A. C.</i> : Die Zeitschriften des österreichischen Emigration 1934—1946 (Ism. <i>Markovits Györgyi</i>)	407

TABLE DES MATIÈRES

<i>S. Varga</i> : Les semaines du livre organisées par l'hebdomadaire „Szabad Szó” (La Voix Libre) dans les années 1939—1943 (Avec résumé en allemand)	305
<i>P. Sonnevend</i> : Chapitres de l'histoire de l'Édition Cserépfalvi (Avec résumé en allemand)	321
<i>E. Soltész</i> : Données à l'histoire de la genèse du Graduel Corvinien et à l'iconographie de ses miniatures (Texte entier en allemand)	334
G. Blücher : Détermination du tirage des imprimés édités à Brassó au 16- siècle avec Paide des filigranes (Texte entier en allemand)	343

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>B. Dezsényi</i> : Les dernières années du journaliste Sándor Szacsavay	351
<i>E. Nizsalovszky</i> : Littérature critique hongroise de l'ère des réformes	357
<i>M. Kovács</i> : Journaux étrangers en Hongrie. (Quelques cas de censure dans les années 1845—1848)	360
<i>I. Gál</i> : Les débuts londoniens de la collection Apponyi	362
<i>S. Kozocsa</i> : Les corrections d'Imre Madách dans la première édition de son ouvrage „Az ember tragédiája” (La tragédie de l'homme)	366
<i>L. Terbe</i> : Les éditions hongroises de la poésie „Végrendeletem” (Mon testament) de Károly Ligeti et de ses traductions	373
<i>Gy. Markovits</i> : La revue „Névtelen Jegyző” (Le Notaire Anonyme) (1932)	376

CHRONIQUE

<i>B. Kőhalmi—Gy. Fukász</i> : László Mátrai	383
<i>M. Pusztai</i> : Vitalii Nicolaevitch Denisev	385
<i>B. Holl</i> : Gebhard Blücher (1934—1968)	386
<i>B. Dezsényi</i> : Premier spécimen paru de „oral history” en Hongrie	386
<i>Cs. Csapódi</i> : La littérature récente hongroise de la Classification Décimale Universelle	388
<i>A. Székely</i> : La typographie et la technique de la composition subit des modifications	392
<i>B. Holl</i> : L'exposition commémorative de Gutenberg à Esztergom	396

COMPTES RENDUS CRITIQUES

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának évkönyvei (<i>M. Vértessy</i>)	
Dér Ferenc: Sajtójogi ismeretek (<i>J. Takács</i>)	397
Veszprém megye irodalmi hagyományai (<i>M. V. Busa</i>)	398
Beiträge zur Methodik der Wissenschaftsgeschichte (<i>B. Bugyi</i>)	400
Freiberg, R.: Die Presse der französischen Resistance (<i>mgv</i>)	401

BIBLIOGRAPHIES

Mitru Ibolya: A Szovjetunió története (<i>B. Kőhalmi</i>)	402
Magyar pszichológiai irodalom 1945—1966 (<i>M. T.</i>)	403
Cocks-Indestege, E.—Glorieux, G.: Belgica Typographica I. (<i>G. Borsa</i>)	403
Pálffy Miklós: Bibliographische Selteneiten der Hallenser Ungarischen Bibliothek (<i>G. Borsa</i>)	405
Schmidt, H.: Bibliographie zur literarischen Erziehung (<i>I. Rejtő</i>)	406
Breycha-Vauthier, A. C.: Zeitschriften des österreichischen Emigration 1934—1946 (<i>Gy. Markovits</i>)	407